

Motion till riksdagen 2019/20:3366

av **Johan Pehrson m.fl. (L)**

Insatser mot terrorism och våldsbejakande extremism

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om utvärdering av myndighetstillhörigheten för det nationella centret mot våldsbejakande extremism och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om analys av hur den regionala samordningen mot radikaliserings kan stärkas och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om straffansvar för deltagande i eller stöd till en terrororganisation och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förberedelse till resa i terrorismsyfte och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om särskild straffskala för grova brott gällande finansiering av terrorismresor och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om bestämmelsen om olovlig kårverksamhet och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om brottsutredning i fråga om s.k. återvändare och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om informationsdelning och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om barn under 18 år till vårdnadshavare som rest utomlands för terrorverksamhet och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om europeiskt samarbete mot terrorism och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Den öppna demokratin måste värnas. Terrorismen är ett grundläggande hot mot demokratin, det öppna samhället och enskilda människors liv och trygghet. Det extremistiska våldet och terrorismen kan slå urskillningslöst, till exempel mot de människor som råkar befinna sig på en plats när våldshandlingen utförs, men det kan också vara riktat mot människor och grupper som utpekats som motståndare. Konstnärer, författare, journalister och opinionsbildare kan hotas och utsättas för brott för det de skriver, gör och säger. Judar, muslimer, hbtq-personer, människor med mörk hudfärg eller människor från andra länder kan vara måltavlor för det de är.

Drygt 2 000 personer bedöms enligt Säkerhetspolisen finnas inom den våldsbejakande islamistiska miljön. Ytterligare sammanlagt omkring 1 000 personer bedöms finnas inom den högerextremistiska respektive vänsterextremistiska miljön. Den nazistiska rörelsen har vuxit i styrka och synlighet, och ett antal mord och grova våldsdåd kan knytas till denna miljö. Ökad uppmärksamhet bör också riktas mot problemet med så kallade ensamvargar, som visserligen kan drivas av politiska motiv men inte tillhör något fast nätverk.

Arbetet mot terrorism är tätt sammanflätat med arbetet för att förebygga och motverka radikaliserings till våldsbejakande extremism. Den våldsbejakande extremismen hotar såväl demokratin institutioner som människors liv och frihet. Därför behövs långsiktiga och uthålliga insatser, vad gäller både att förhindra och bekämpa brottsliga handlingar och att förebygga våldsbejakande extremism.

Liberalerna medverkade till de två sexpartiöverenskommelser som gjordes under den förra mandatperioden, 2015 respektive 2017, angående det fortsatta arbetet mot terrorism. Vi välkomnar att det därmed finns en bred och blocköverskridande samsyn om många frågor, men det som ingår i överenskommelserna är inte tillräckligt för att skapa effektiva åtgärder mot terrorism och våldsbejakande extremism.

Den islamistiska terrorrörelsen IS försök att upprätta en terrorstat i delar av Syrien och Irak har krossats. Ofattbara brott mot minoriteter och mot enskilda människor har begåtts. Cirka 300 svenskar reste under de gångna till Syrien eller Irak för att ansluta sig till IS eller andra terrorgrupper eller för att ge stöd åt det terroristiska statsbygget. Ett antal av dem har dött, men många har återvänt medan andra är kvar i fångläger. Längre fram i denna motion belyses frågan om de minderåriga barn vars vårdnadshavare har rest till ett IS-kontrollerat område.

Ungefär hälften av IS-resenärerna bedöms ha återvänt. Det vore farligt att tro att de vänder hem därför att de har brutit med en extremistisk ideologi. Tvärtom kan det förutsättas att många kommer att fortsätta arbeta på hemmaplan för att stötta terrorverksamhet och dra in fler. Sverige är ett av de länder i Europa som, i förhållande till sin befolkning, har varit en särskilt stor rekryteringsbas.

I detta sammanhang bör det än en gång betonas att terrorism inte är något som kommer utifrån. Även om flera internationella terrorrörelser har förankring på svensk mark är våldsbejakande extremism och terrorism också en inhemsk företeelse.

Sverige måste förstärka sitt arbete på flera plan. Vi behöver fortsätta ett långvarigt arbete för att motverka radikaliserings till våldsbejakande rörelser, bedriva underrättelsearbete rörande dessa grupperingar och ingripa för att hindra ny terrorrelaterad brottslighet. Alla ansträngningar måste ske för att de som begått terrordåd utomlands ställs inför rätta. Rättsstatens principer ska upprätthållas.

Arbetet mot terrorism och radikaliserings till våldsbejakande extremism handlar inte bara om lagar. Ska vi effektivt få människor att vända extremismen ryggen och inte lockas in i den våldsbejakande spiralen måste lokalsamhället rustas. Så kan radikaliserings drivkrafter hållas tillbaka och demokratin värnas.

Arbetet mot våldsbejakande extremism

Den 1 januari 2018 inrättades ett permanent center mot våldsbejakande extremism vid Brottsförebyggande rådet, Brå. Liberalerna har länge velat ha en större långsiktighet i arbetet, varför vi i sak välkomnar att verksamheten har permanentats. Vi påminner dock om att vi invände mot att denna verksamhet hamnar under en expertmyndighet med ansvar för forskning och statistik men utan koppling till det dagliga operativa arbetet. Brottsförebyggande rådet hade i sitt eget remissyttrande avvisat en sådan lösning. Vi står fast vid att den nationella stödfunktionen mot våldsbejakande extremism borde ha lagts under Polismyndigheten.

Trots ambitiösa satsningar brister det fortfarande i samordningen mellan olika insatser för att förebygga radikaliserings. Det är också alldeles för svårt att få hjälp. Vi anser att en ny funktion bör införas på regional nivå för att ta fram lägesbilder, göra riskbedömningar och samordna de insatser som kan behövas på grund av varningssignaler som har fångats upp av olika samhällsaktörer: socialtjänst och skola, men också polis och säkerhetspolis. Med tanke på att känsliga personuppgifter hanteras är det naturligt att även denna regionala funktion ligger inom polisen. Det behövs en fördjupad analys av frågan om hur den regionala samordningen kan stärkas.

Detta arbete ska främst ske tillsammans med skolan och socialtjänsten i syfte att förebygga att fler radikaliseras, men inte minst för att förhindra ny rekrytering. Skolan, socialtjänsten och även andra aktörer kan tillsammans med lokal polis tidigt identifiera personer och direkt erbjuda dem råd och stöd för att inte fastna i miljöer där de radikaliseras.

Vi anser att Sverige kan lära mycket av det förebyggande arbete som har byggts upp i Frankrike efter attackerna mot det franska samhället. Den franska stöddinjen mot radikaliserings är väl utbyggd, och det finns ett brett och systematiskt arbete mellan olika samhällsaktörer för att fånga upp larmsignaler.

I Sverige är det däremot alltför svårt att få hjälp för enskilda som känner oro för att någon är på väg att radikaliseras. Regeringens bidrag till den nationella stödtelefon som drevs av först Röda Korset och sedan Rädda Barnen upphörde den 1 maj 2018. Telefonlinjen drevs vidare med Rädda Barnens egna medel fram till årsskiftet 2018/19, varefter den avvecklades. Detta fick ske trots att forskningsstudier från Segerstedtinstitutet vid Göteborgs universitet pekade på att denna så kallade orostelefon fyllde en viktig funktion för externa inringare, särskilt för anhöriga som oroade sig för att deras närstående radikaliserades. Forskningsstudien framhöll också att sådana funktioner annars föreföll saknas. Det är av största vikt att förbättra möjligheten för anhöriga att få hjälp i dessa situationer.

Straffrättsliga åtgärder mot terrorverksamhet

Under det senaste årtiondet har den straffrättsliga lagstiftningen mot olika former av terroristverksamhet stegvis skärpts och luckor har täppts till. Bland annat har det införts

ett särskilt straffansvar för den som tar emot utbildning avseende bl.a. terroristbrott, eller som reser eller påbörjar en resa till ett annat land om avsikten är att begå eller förbereda eller att ge eller ta emot utbildning avseende bl.a. terroristbrott. Likaså har lagändringar trätt i kraft som innebär en utvidgning av straffansvaret för till exempel terrorismutbildning, terrorismresor och terrorismfinansiering.

Liberalerna har länge även förespråkat att deltagande även i icke stridsrelaterade stödverksamheter till terrorverksamhet kriminaliseras. Frågan är komplex och kräver noggranna överväganden i förhållande till grundlagen. Liberalerna konstaterar därför i likhet med regeringen och övriga partier bakom terrorismuppgifterna att vissa frågor behöver analysera ytterligare inom ramen för en grundlagsöversyn. Det är beklagligt att värdefull tid på detta sätt har gått förlorad. Detta får inte heller förhindra att det redan nu införs ett särskilt straffansvar för den som har vissa former av samröre med en terrororganisation om gärningen är ägnad att främja, stärka eller understödja terrororganisationen, något som ligger utanför det grundlagsskyddade området.

I sammanhanget kan nämnas att terroristbrottsutredningen parallellt har fått i uppdrag att göra en samlad översyn av den straffrättsliga lagstiftningen mot terrorism (dir. 2017:14, 2018:21, 2019:1, 2019:8, 2019:33). Utredningen, som ska vara klar den 31 oktober 2019, ska även kunna föreslå straffskärpningar.

Vid sidan av dessa lagändringar behövs även ny lagstiftning för att göra det möjligt att tidigare gå in och förhindra en terrorresa. Om exempelvis en person aktivt insamlar information, hyllar terrororganisationer på sociala medier och planerar en resa i riktning mot ett konfliktområde med utrustning som är avsedd för en stridssituation borde rättsväsendet kunna ingripa.

Ändå är förberedelse till en resa i terrorismsyfte fortfarande inte kriminaliserat. Det är en lucka i lagstiftningen som bör täppas till. Även om bevisföringen är mer komplicerad vad gäller förberedelse till brott är det samtidigt angeläget att kriminaliseringen fyller sitt avsedda syfte att förhindra resor i terrorismsyfte.

Liberalerna delar i och för sig bedömningen att den tidiga fullbordanspunkten för själva brottet gör att en kriminalisering i förfäktet skulle träffa förhållandevis få situationer, men i de situationerna skulle den å andra sidan vara av stor betydelse. Särskilt gäller detta möjligheten att tillfälligt dra in passet för en person som misstänks för ett brott. Om även förberedelse till terrorresor kriminaliseras kan passet eller motsvarande resehandling tillfälligt återkallas för den brottsmisstänkte och en resa därmed hindras i ett tidigare stadium.

Straffbestämmelsen för finansiering av en terrorismresa behöver skärpas. Enligt gällande lag gäller för finansiering av en resa samma straffskala som för själva resan, det vill säga fängelse i högst två år. Detta förbiser dock att kriminaliseringen av resan riktar sig mot en enskild persons resa, medan finansieringen däremot kan syfta till att möjliggöra resor för fler personer. När det handlar om finansiering i en större skala eller en systematisk form av terrorismresor behöver straffskalan ligga betydligt högre. Det är därför rimligt att även resefinansieringsbrottet har en särskild straffskala för grova brott på fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Detta gör att straffskalan för grova fall av finansiering av terrorismresor harmoniseras med straffskalan för andra grova fall av finansiering av terroristverksamhet.

Som en av flera åtgärder för att underlätta lagföring av organisering av terrorverksamhet på svensk mark bör även en översyn göras av bestämmelsen om olovlig kårverksamhet. Bestämmelsen är gammal och straffskalan är låg. En analys bör göras av behovet av att modernisera lagstiftningen.

När nu många som har deltagit i IS eller andra terrorgruppers verksamhet har återvänt till Sverige är det av största vikt att samtliga utreds för brott. Om bevisläget eller andra omständigheter inte gör det möjligt att inleda en förundersökning kan detta inte ske, men utgångspunkten måste vara att rättssamhället gör sitt yttersta för att alla som har begått terroristbrott ska ställas till svars och lagföras i enlighet med rättsstatens principer.

För att Säkerhetspolisen ska kunna fullgöra sitt uppdrag att förebygga och förhindra terrorhandlingar är underrättelser från signalspaning avseende utländska förhållanden av stor betydelse. Liberalerna har därför medverkat till en lagändring som innebär att Säkerhetspolisen och Nationella operativa avdelningen i Polismyndigheten kan bestämma inriktningen av signalspaning och ta emot underrättelser med inhämtade uppgifter även om det pågår en förundersökning. Den nya lagen, som trädde i kraft den 1 augusti 2019, tydliggör samtidigt att dessa underrättelser inte får användas i en förundersökning.

Informationsutbyte mellan rättsväsendet och kommuner

De underrättelser som polisen får av Säkerhetspolisen behöver komma vidare till lokal nivå. Den information och de lägesbilder som är lämpliga att lämna vidare till den lokala polisen, skolan och socialtjänsten når i dag inte fram. Det innebär problem eftersom detta är samhällsfunktioner som oftast är först med att upptäcka en lokal problematik. Därför måste bestämmelser och rutiner för så kallad informationsdelning ses över.

Säkerhetspolisen förmedlar relevant information om personer som har återvänt från att ha rest till konfliktområden till Polismyndigheten, men Polismyndighetens interna informationsspridning har inte fungerat tillfredsställande. Information från Säkerhetspolisen till polisen förs inte vidare ned till rätt nivå i organisationen, exempelvis den lokala polismyndigheten.

Detta är allvarligt och en stor brist i samhällets arbete mot extremister. Dessutom innebär detta även att viktiga myndigheter utanför Säkerhetspolisen och polisen inte får ta del av relevant information. Oavsett om situationen kräver en lagändring eller en ny instruktion i regeringens styrning av myndigheterna så är det viktigt att problemet snart åtgärdas.

För att det förebyggande arbetet ska vara effektivt och framgångsrikt krävs att alla aktörer på lokal nivå samverkar och bidrar till framtagandet av en lokal problembild. Det innebär bland annat att kommunerna, som har en särskilt viktig roll i det förebyggande arbetet, behöver skaffa sig en egen lägesbild och identifiera de åtgärder som behöver vidtas mot bakgrund av denna.

Utbytet av information fungerar långt ifrån enhetligt i landet. Det informationsutbyte som sker på vissa håll saknas på andra. Det gäller inte bara delning av information mellan Säkerhetspolisen och till exempel kommunens lokala samordnare utan även mellan Säkerhetspolisen och polisen.

Om det lokala arbetet på allvar ska kunna bedrivas effektivt krävs att vissa sekretessregler ses över och att man underlättar för polisen och Säkerhetspolisen att utbyta information. Det är uppenbart att så inte är fallet i dag. Dessutom måste delning kunna ske, inom vissa ramar, mellan Säkerhetspolisen och den lokala socialtjänsten om situationen kräver att samhället ska kunna vidta åtgärder. Detta gäller när det handlar om både personer som är på väg att ansluta sig till terrorgrupper och personer som är återvändare från terrorverksamhet utomlands.

I den andra sexpartiuppgårelsen mot terrorism (2017) ingick en punkt om att ta fram förslag till förändringar av de regler om sekretess och informationsutbyte som gäller för bland annat Polismyndigheten och kommuner vid samverkan mot terrorism. Den 15 augusti 2018 föreslog en särskild utredare lagändringar för att underlätta informationsutbyte mellan bland annat Polismyndigheten, socialtjänsten och Transportstyrelsen i arbetet mot terrorism (bet. SOU 2018:65). Betänkandet har remissbehandlats men har ännu inte lett till lagstiftning. Dyrbar tid har gått förlorad. Skyddet för den enskildes integritet gör att sekretessbestämmelserna måste vara starka, men det måste finnas möjlighet för myndigheter att utbyta information som är av väsentlig betydelse för ett fungerande arbete lokalt mot terrorism och våldsbejakande extremism.

Barn till vårdnadshavare som har rest utomlands för terrorverksamhet

En särskild fråga av stor betydelse är hur Sverige ska agera gentemot de barn med svenskt medborgarskap eller permanent uppehållstillstånd i Sverige vars vårdnadshavare har rest för att ansluta sig till en terrororganisation. Flertalet av dessa barn är själva födda i Sverige och har förts utomlands av sina föräldrar, men det finns också barn som har fötts på plats i t.ex. ett IS-kontrollerat område i Syrien eller Irak.

Sverige behöver medverka till att fastställa barnens identiteter, relationer till Sverige och eventuella medborgarskap, i samverkan med andra EU-länder eller FN, på plats där så är konsulärt möjligt eller annars i närområdet. I vissa fall kan de barn som har fötts i Syrien ha vårdnadshavare som kommer ifrån olika länder. I andra fall kan den ena vårdnadshavaren som har haft en koppling till Sverige ha avlidit och den andra vårdnadshavaren kan ha en koppling till ett annat land. Detta bör också redas ut.

De barn som det handlar om befinner sig på en annan stats territorium där det landets lag gäller. Vad gäller de barn som visar sig ha sin starkaste koppling till Sverige bör svenska företrädare medverka till att de kan komma till Sverige så snart det kan ske på ett säkert och konsulärt fungerande sätt.

Utmaningarna för de kommuner som tar emot dessa återvändande barn är stora. Centrum för våldsbejakande extremism har, som framhålls i budgetpropositionen för 2020, ett viktigt ansvar att hjälpa till att förbereda kommunerna. Det handlar om individer som har hög sannolikhet för att vara såväl traumatiserade som radikaliserade.

I de fall barnet eller barnen kommer hem utan myndigheters inblandning så är ändå utredningen inledd och det eller de kan omedelbart omhändertas vid ankomst till Sverige. Socialnämnden får besluta om omedelbart omhändertagande om det är sannolikt att den unge behöver beredas vård och rättsens beslut inte kan avvaktas med hänsyn till risken för den unges hälsa eller utveckling eller till att den fortsatta utredningen kan försvåras eller vidare åtgärder hindras (6 § LVU).

En utredning bör även inledas i de fall då en minderårig på eget bevåg har åkt för att ansluta sig till en terrororganisation. I de fall då barnet/den unge på eget bevåg har anslutit sig till en terrororganisation ska barnet/den unge självklart även utredas för brottsmisstankar.

I de fall då en vårdnadshavare har anslutit sig till en terrororganisation och tagit med sig barnet/barnen men där det finns en vårdnadshavare kvar i Sverige som inte har samröre med någon terrororganisation måste vårdnadsfrågan utredas av familjerätten. Detta sker vid sidan av processen kring barnets faktiska situation och behov.

Det är av största vikt att de barn som återvänder skyndsamt får tillgång till kris- och traumabehandling. Det är även nödvändigt att bedöma risken för att även barnen har radikaliserats och vilka insatser som krävs för avradikalisering.

Stöd och handledning måste även ges till de familjehem och institutioner där barnen/unga placeras. Detta gäller även för personal inom förskola och skola, liksom för personal inom socialtjänsten och hälso- och sjukvård.

En riskfaktor är att de handläggare inom socialtjänsten och de politiker i socialnämnderna som ansvarar för att fatta beslut om ett omhändertagande kan uppleva rädsla att fatta dessa beslut. Det har skett i andra ärenden som rör t.ex. omhändertagande av barn som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck likväl som i ärenden som rör omhändertagande av barn till vårdnadshavare som är kriminella. Därför måste det göras en tydlig säkerhetsplanering för ansvariga beslutsfattare.

Europeiskt samarbete

Det är av största vikt att Sverige deltar aktivt för att stärka det europeiska samarbetet för att förebygga, förhindra och lagföra terrorism. Detta handlar både om att bygga ut de institutionella strukturerna för EU:s polisiära samarbete och åklagarsamarbete mot grov och gränsöverskridande brottslighet, och om att på nationell nivå hämta hem goda exempel från andra länder. Detta gäller både det förebyggande arbetet, där det är viktigt att lära av framgångsrika arbeten för att lokalt motverka radikaliserings- och värvning till våldsbejakande rörelser, och underrättelse- och lagföringsverksamheten. Liberalernas förslag för att stärka det europeiska brottsbekämpande samarbetet utvecklas i den särskilda motionen om grov organiserad brottslighet.

I detta arbete har Europol en viktig roll. Ett av de projekt som Europol nyligen har sjösatt handlar om att motverka värvning till eller uppbyggnad till stöd för terroristverksamhet via sociala medier. Genom vår avgift till Europol bidrar Sverige till finansiering av detta projekt, men det är viktigt att också operativt delta i satsningen mot bakgrund av de problem som Sverige har med resande radikaliserade ungdomar och vikten av att aktivt bidra i arbetet mot terrorism. Även inom ramen för det starka svenska grundlagsskyddet för yttrandefriheten – som inte ska rubbas – torde det finnas goda möjligheter att delta operativt i europeiska insatser för att kartlägga och motverka terrororganisationers rekrytering via nätet.

Johan Pehrson (L)

Maria Nilsson (L)

Gulan Avci (L)

Mats Persson (L)

Lina Nordquist (L)

Christer Nylander (L)

Allan Widman (L)